

DE OUDE PASTORIE VAN NISPEN

JUIST buiten het drukke verkeer op de grote weg die over Nispén en Esschen naar Antwerpen voert, ligt heerlijk, rustig tussen het fraai geboomte, een landelijk kasteeltje te midden van een grote tuin en omgeven door een gracht. Wanneer men voor de eerste keer vanaf de Essendonkstraat, dit aardig geheel met zijn pittig torentje, boven het groen ziet uitsteken, begrijpt men aanstonds dat hier meer dan een gewone landelijke woning staat. En inderdaad we bevinden ons tegenover de resten van wat eenmaal „Nispéns pastorie” was. Ik zeg de resten, want tijdens het bevrijdingsoffensief in October 1944, werd ook dit bouwwerk, zeer zwaar gehavend. Het gehele oude poortgebouw werd vernield, terwijl ook de sinds korte tijd gerestaureerde kapel met de grond gelijk werd gemaakt. Daar dit interessante bouwwerk nog

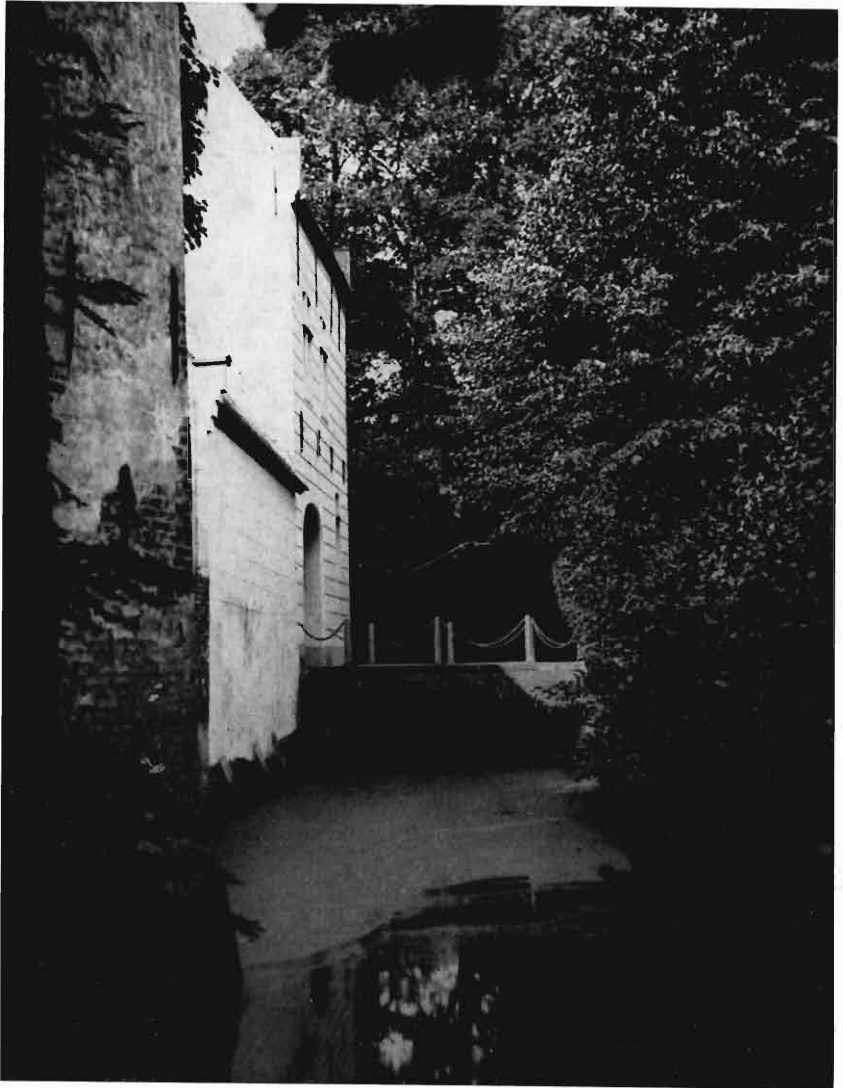
De oude pastorie na de oorlog 1940—'45.

steeds niet gerestaureerd werd, hoop ik met de beschrijving van de geschiedenis ervan te bereiken, dat meer aandacht aan dat monument geschonken zal worden en dat de Belgische dienst voor monumentenzorg binnen afzienbare tijd, het gebouw weer in haar oude luister zal herstellen. Is dit de moeite waard? Zeer zeker, want we hebben hier te doen met een landgoed waarvan reeds sprake is in 1157. In die tijd schenken Arnold van Brabant en zijn zoon aan de Abdij van Tongerlo „zeker vrij goed hetwelk zij, bij recht van erfenis vanwege hunne ouders, bezaten”. Door deze schenking gingen de rechten aan deze grond verbonden, over aan de Abdij van Tongerlo. Door latere aankopen en schenkingen werden deze bezittingen nog omvangrijker en op 28 Januari 1300 bevestigde de hertog van Brabant de rechten van de Abdij. Wie de eerste bewoners waren van dit kleine slot is moeilijk te vertellen, wel wordt er in een oud handschrift vermeld, dat hier een jachthuis van de hertogen van Brabant stond. In de volksmond gaat nog altijd het verhaal dat er in de kelder ovens waren waarin het brood voor de jachthonden gebakken werd.

Reeds op 28 Januari 1306 werd door Hertog Jan II aan Tongerlo het waranderecht geschonken en door Hertogin Johanna, werd dit recht op

Het oude landgoed aan de Essendonkstraat.

De toegangspoort van de oude pastorie.

24 April 1394 bevestigd. Ook Hertog Jan IV bezegelde op 20 December 1418 de oorkonde van 1306 en deed het jachtverbod publiceren op dit domein, voor anderen dan de Abt van Tongerloof of zijn jager. Toen Ridder Coenraadt Pot, schout van het land van Rijen, zich later dit recht aanmatigde, had dit tot gevolg dat Hertog Maximiliaan op 20 October 1481 nogmaals het recht van Tongerloof bevestigde. In het midden van de XVe eeuw is het gebouw met de omliggende landen alsmede de z.g. pastoorschoeve eigendom van de familie Bloys. De Jonkers Jan en Guido van Bloys zouden deze goederen aan de toenmalige pastoor geschonken hebben. Eigenaardig is echter dat men dan reeds van de pastoorschoeve spreekt, wat er toch wel op wijst, dat deze gronden reeds vroeger in handen van de pastoors waren. De familie van Bloys bezat in die tijd land in Nispen, zo lezen wij b.v. „Joncker Jan van Bloys 2 boender moers geleghen oostwaerts van Spilbeeck. Item heer Jan van Bloys vijf ghemeten leens geleghen op den hil. Item nog 2 ghemeten leens geleghen op de hil”.

Wanneer de pastoors van Nispen in het bezit van deze woning zijn gekomen en hoe, is niet zo eenvoudig op te lossen. De eerste vermelding als pastorie gaat terug tot 1463. Wij lezen dan in het cijnsboek van Tongerloof op folio 121 „*domum et domistadium et terram ad iatientem juxta portam investitiie*”. Men verwijst hier dus naar een huis met tuin en land gelegen nabij de woning van de pastoor. Met dit huis zou dan een woning bedoeld zijn ter plaatse waar thans de familie Loos woont. U zult misschien zeggen: we zouden het toch hebben over de pastorie van Nispen en niet over die van Esschen. Ja dit is inderdaad zo, maar U weet toch dat Esschen evenals Calmpthout en Roosendaal, onderdelen waren van de parochie Nispen en dat de pastoor lange tijd op dit landgoed in Esschen gewoond heeft. Nispen zelf was in de middel-eeuwen een van de grootste parochiën uit het oude land van Breda, met een totale oppervlakte van ongeveer 17.000 H.A. In een oorkonde, ondertekend door Hendrik II, bisschop van Luik, lezen we in 1154, dat deze parochie tot het bisdom Luik behoort. De monniken van Tongerloof ontgonnen hier reeds heel vroeg het land en wisten het tot goede bouwgrond te herscheppen. In het begin van de XVIe eeuw bereikte Nispen met de daarbij behorende gehuchten haar grootste bloei toen het op haar grondgebied ruim 10.000 zielen telde. Men begrijpt dus dat Nispen toen de voornaamste parochie van onze landstreek was en de pastorie in het middelpunt van de belangstelling stond omdat daar verschillende gewichtige besluiten genomen werden. Het is dan ook goed te begrijpen

het midden der XIVE eeuw werd de oude parochie Nispén-Esschen door de Witheren van Tongerloó bestuurd. 28 pastoors hebben hier achtereenvolgens hun verblijf gehad en er zijn vermoedelijk in de kapel die aan dit huis verbonden was, vele voorzaten van de tegenwoordige bewoners van Roosendaal en Nispén gedoopt. Maar al deze vriendelijke en religieuze overpeinzingen worden wel heel wreed verstoord door de gedachte dat hier binnen deze muren twee pastoors een geweldige dood gevonden hebben.

Men betrad het gebouw door een gewelfde en overbouwde inrijpoort, na eerst over een boogvormige brug gegaan te zijn, want het gehele goed was door een gracht omgeven. Vier oude lindebomen omlijstten de toegang tot die brug en gaven aan het eigendom het kenmerk van een heerlijkheid. In de voorgevel van het poortgebouw dat aan de Esschendonkstraat gelegen is, achter de Heuvel, bevond zich een dubbele poort, waarboven 2 vensters met wit stenen kruisen, dus z.g. kruisvensters. Onder die vensters waren gesmede ijzeren ankers die te samen het jaartal 1699 vormden, een jaar waarin het gebouw gerestaureerd en verbeterd was (dus niet de stichtingsdatum). Links van de inrijpoort was de kapel, waar men binnen kwam door een brede deur die in de poortdoorgang was.

Op de zuid-oosthoek rijst vanuit het grachtwater een alleraardigst zeskant torentje op, dat aan alle kanten van smalle schietgaten voorzien is. Rechts door de poort stappend kwam men op een tamelijk ruime binnenplaats die aan vier zijden door gebouwen begrensd werd. Links waren de stallen en de schuren, men noemde dit gedeelte het boerenkwartier. Tegenover de poort stond het woonhuis met een verdieping erop, terwijl rechts het nu nog bestaande gebouw was dat een verbinding vormde tussen het poortgebouw en de woning. Toen notaris van de Velde in 1900 dit oude complex aankocht en er een andere bestemming aan zou geven (hij liet het tot een buitenverblijf inrichten) werden de zuider- en de westervleugel afgebroken. Deze gebouwen waren van geen architectonische waarde en verkeerden bovendien in een zeer bouwvallige staat. De overige gebouwen, de kapel, het poortgebouw, en de noordervleugel werden door de architect Louis de Vooght uit Antwerpen keurig gerestaureerd. Ook werd toen boven de deur de gevelsteen aangebracht met het wapen van Gregorius Piëra, Prelaat van Tongerloó, onder wiens beheer de grote verbouwing en restauratie in 1699 plaats vond. Uit de beschrijving van het gebouw door de heer van der Velde vernamen wij het volgende: Direct bij het binnenkomen bevinden we

ons in een brede gang die aan de bekende abdijgangen doet denken. In deze gang, waarin alle kamers uitkomen, staat de trap. De trap heeft een prachtige eikenhouten leuning in Vlaamse Renaissance. De trappaal is bekroond door een staande eikenhouten leeuw die een wapenschild vasthoudt. Aan beide zijden van de trap bevindt zich een kamer, terwijl men aan het einde van de gang, aan de ene kant de keuken en aan de andere kant de grote ontvangzaal heeft. Vermeldenswaardig waren de zolderingen in gang en kamer. Ze waren elk in vier vakken verdeeld maar zo, dat ieder vak een andere vorm had. In de kamer rechts van de trap was een Vlaamse schouw, die oorspronkelijk in het poortgebouw gestaan had. Deze schouw was uit zandsteen gehouwen en werd gedragen door twee cariatieden, de linker was een vrouwenfiguur met loshangend haar, de rechter een mannenfiguur met muts. De achterwand werd in beslag genomen door een vuurplaat omgeven door Delftse tegels. In de keuken was in de muur een Lieve Vrouwebeeld uit zandsteen gehakt. Dit was een aardig 17e eeuws beeldje, waar het kindje voor de H. Maagd lag uitgestrekt. In de grote ontvangzaal was een deftige wit marmeren schoorsteen in Lodewijk XV-stijl en bekroond door een paneel in stuc, voorstellende een Romeinse Keizer, het hoofd met lauweren omkransd. Ook hing in deze zaal een gedeelte der glasramen uit de kapel waarop de volgende woorden te lezen waren:

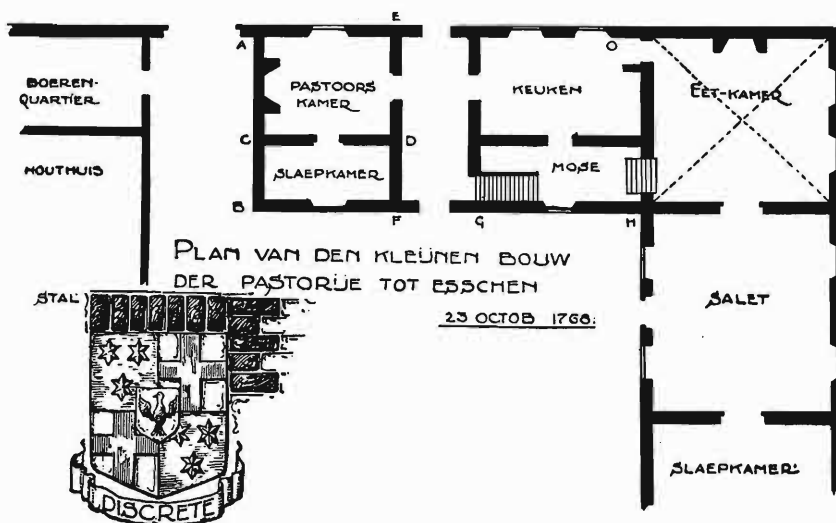
„Magriet Antonis heeft dit gegeven
Ick bevele mijne kinderen eendrachtich te leven
De Katholieke kerk wilt altijd beminnen
Zoo moogt gij hier namaels het eeuwig leven winnen
Ick bevele dit, Magriet Antonis 1664”.

In het cijnsboek van Tongerlo van 1463 vinden wij vermeld, dat de pastoor op het kasteeltje te Esschen woont. In het jaar 1527 kunnen de bewoners van het dorp Nispen het zeker niet langer meer aanzien dat hun pastoor nog altijd op het slotje te Esschen woont op een afstand van ruim een half uur gaans van hun kerk. Zij schrijven hem dan een brief waarin zij hem verzoeken naar Nispen te komen, zoals vroeger pastoor Henricus ook had gedaan. Om dit verzoek meer kracht bij te zetten bieden zij hem aan, aan de noorderkant van de kerk een pastorie te zullen bouwen.

In 1557 wordt pastoor Henricus Bosch in de nacht van 23 Augustus door dieven overvallen en op barbaarse wijze vermoord. Op 19 Juli

1557 hadden baanstroppers toegang gevonden tot de Pastorie van Klein Zundert. Daar hadden zij 's nachts al het geld en het grootste deel van het huisraad gestolen. De pastoor hadden zij op zijn bed vermoord, door hem meer dan twintig wonden toe te brengen. De pastoor van Nispen Hendrik Bosch was op dit gerucht daarheen gesnel en schreef aan zijn Abt vanuit zijn huis te Esschen dat hij in Klein Zundert geweest was en dat hij zolang hij leefde, nooit het gruwelijke zou vergeten dat hij daar gezien had. Weinige dagen later, werd ook hij 's nachts om 11 uur door dieven overvallen en op onmenselijke wijze gedood, terwijl de voornaamste bezittingen werden medegenomen. Hij was een Roosendaler van geboorte en werd in de Abdij van Tongerlo opgenomen op het feest van St. Jan de Doper 1516. Hij moet een buitengewoon rechtshapen man geweest zijn met een zeer helder verstand. Hij was Prior van Tongerlo geweest en werd in 1540 pastoor van Nispen. Men verhaalt dat zijn bloed dertien jaar na zijn dood nog op de stenen vloer zichtbaar was. De parochianen beschouwden dit als een teken, dat de herinnering aan deze moord, waarbij onschuldig bloed vergoten werd, moest blijven voortleven. Daar de hele woning bij gelegenheid van het rechterlijk onderzoek werd beschreven, weten wij thans precies waaruit dit huis in 1557 bestond. Voor het complex was een poortgebouw met bovenkamer, daarachter was een kapel, een eetkamer, slaapkamer, comptoir, neerkamer, knapenkamer, keuken, kleine keuken, koestal, schuur, achterhuis, brouwerij en bakhuis. Dan vernemen we in anderhalve eeuw niets meer over het gebouw totdat er herstellingen nodig blijken. In 1699 werden onder Prelaat Georgius Piëra uitbreidingen en grote veranderingen aangebracht. Deze abt van Spaanse afkomst, was te Mechelen geboren. Alhoewel hij met de smaak van de tijd sympathiseerde was Piëra toch een echte kunstliefhebber. Onder zijn leiding zijn het poortgebouw en de noordervleugel geheel vernieuwd. Als herinnering aan deze grote restauratiewerken werd boven de ingang zijn wapen gekapt. Het is een wapen met vier kwartieren en een hartschild. Dit hartschild (een vliegende duif met goud omstraald) stelt de H. Geest voor. Zijn wapenspreuk welke er onder gekapt werd was „Discrete”. Wanneer in 1768 door de archivaris van Tongerlo een onderzoek ingesteld werd naar bepaalde gedeelten van het gebouw, daar men klaagde over bouwvalligheid, lezen wij „ten versoecke van den heer pastor tot Esschen, door den ondergetekende gevisiteert sijnde het huijs pastorel aldaer is bevonden, dat den bouw waer inne is de Pastoors kamer ende slaepkamer, den ganck, de keuken ende mose, tot aen de

eetkamer exclusive de lenghte van 45 voeten ende ter breedte van 22 voeten Antwerps, beide buitenwerck, soodanich slecht was, dat hij tot verwonderinghe staende blijft; den muer van A tot B op verscheijde plaetsen gescheurt, den muer van A tot O staende naer den hofkant en heeft weijnich oft geen fundament, den muer van C tot D, is voor het minste boven 5 duymen buitenloot, soo dat desen maer blijft staen door de ankers, waer van den besondersten is van E tot F.

Alle de boven vensters soo op desen bouw als elders sijn versleten sonder sloten ende meest sonder grendels, alle de solders sijn versleten ende houden maer graen door de lappen. Boven de pastoorskamer hebben de kepers, scheerbalken, scheerstylen etc. alle maer ontrent de hellicht der gewoonelijcke dicte bevonden. De bovenste verdieping is over alle te leeghe, boven de twee saletten ten minste twee voeten. De daeken der gebouwen sijn te steijl ende was beter schaeliëndack oft pannen dack om de bijgelegentheijt van soo vele riete daecken, op de poorte, capelle, houthuijs, stalle, boerenquartiere etc. De vloeren van den ganck ende keuken sijn geheel versleten. Wat den stal, schuere boerenquartier etc. aengaet, is niet gevisiteert.

Ita est F. C. van Eyxel, archiv. Tong.

Op 25 Maart 1769 wordt door Jan Baptist Ergo, meestermetser en Jans Frans Bax, meester-timmerman een bestek opgemaakt voor de herstelingswerken in kwestie. Hieraan ontlene wij het volgende:

„De poort hoofden F en G met de balcon en frontespies sijn seer moeylyck om te redresseren soo dat volgens ons gevoelen het naeste ware de selve af te breken en uijt den gront op te maecken, ten waere UE. hooghweerde beliefd in den plaets van dit anticq iets gratieuser te stellen:

Verstevingen van de fundament en muren oock van de capelle; den hoeck van het boerenquartier aen de hofgracht tegens den hof van den heer pastoor dient soo seer als den selven gescheurt is, uyt gebroken te worden en uijt den gront met goet fundament opgemaect.”

Met alle respect voor het zakelijk bekijken, vinden we hier weer een van de veel voorkomende motieven, waarom een aardig oud geheel verdwijnt n.l. „inplaats van dit antiek gedeelte iets gracieuser te maken”. U ziet dus Tongerlo heeft het gebouw niet verwaarloosd en toen het nodig was er geen kosten aan gespaard. Maar thans nu het particulier bezit is, bovendien zwaar geschonden door de oorlog, verdiende het meer dan een vriendelijke belangstelling. Immers een zo oud en eerbiedwaardig goed, waaraan voor Nispen en dus ook voor Roosendaal zoveel herinneringen verbonden zijn moest toch weer in haar oude luister hersteld kunnen worden. En al is de juiste datum waarop het als pastorie in gebruik genomen werd niet bekend, op 22 Januari 1823 schrijft men een verslag van de gemeente Esschen aan de Arrondissementscommissaris te Antwerpen „Een andere bijzonderheid waarvan wij hier melding moeten maken is dat sedert meer dan vijf honderd jaren de pastoors van Nispen hunne woonplaats gehouden hebben op een buitentuin met water omringd, welke door de heren Jonkers, Jan en Guido van Bloys in vroegere tijden aan de abdij van Tongerlo ten geschenke is gegeven.” Een gebouw van zo hoge ouderdom en zoveel geschiedenis is een zeldzaam bezit! Toen in 1927 het Gilde van St. Sebastiaan te Esschen 300 jaar bestond, welk gilde haar bestaan aan de Witheren van Tongerlo te danken heeft, schreef men geschiedkundige aantekeningen, waarin natuurlijk ook de oude pastorie ter sprake kwam. Er werd nog eens nadrukkelijk op gewezen wat Nispen en Esschen aan de aloude abdij te danken hebben. De monniken van deze abdij waren de eerste ontginners van deze streek. Zij diepten vennen en moerassen uit. Zij lieten turf steken en wisten de heide in zeer goed bouwland te herscheppen. Dank zij de invloed van dit klooster kregen de bewoners

van het land verschillende voorrechten. Ook heeft de abdij veel hulp verleend toen Nispen in 1542 bij de inval van Maarten van Rossum nagenoeg geheel werd plat gebrand. Met veel moeite en hulp werd het later slechts ten dele opgebouwd. Men begrijpt dat de bewoners van de pastorie toen handen te kort kwamen om hun parochianen te helpen. De eerste pastoor van Nispen waarmee wij in de geschiedenis kennis maken is Hendrik die omstreeks 1288 in een geschil gewikkeld was met de pastoor van Wouw over de grenzen van hun parochies. Dan zijn er zeker vele jaren in rust en vrede voorbij gegaan want daarna vernemen we eerst in 1348 dat Johannes van Steenberghe pastoor van Nispen in Roosendaal overleed. Na hem komt Mathias van Ceulen, wijbisschop van Kamerijk. Nog al ver uit de buurt zult U zeggen, maar het is bekend dat vele pastoors zich lieten vervangen door geestelijken die ter plaatse woonden, terwijl ze zelf om een of andere reden in het buitenland verbleven. Men kreeg dan de inkomsten van dit beneficie, als men maar zorgde dat de daaraan verbonden verplichtingen werden uitgevoerd. Natuurlijk had men daarvoor de goedkeuring van de autoriteiten nodig. Het was een in die dagen veel voorkomend misbruik en zo horen we van pastoors te Nispen die er in werkelijkheid nooit gewoond hebben. Zelfs wie hun plaatsvervangers waren is niet eens bekend. Daardoor is het zeer moeilijk de juiste opvolging aan te geven. In het jaar 1370 was Henricus Hixpoer pastoor van Nispen, in 1399 Joannes van Gheel Witheer van Tongerlo; bij de naam staat „absens” dus ook hij was niet in Nispen. Van hem wordt echter wel vermeld wie zijn plaatsvervanger was, n.l. een zekere heer Petrus. Dan volgt Wilhelmus van Gestel die ook wel Wilhelmus van Nispen genoemd wordt; hij kwam droevig aan zijn einde want in 1422 werd hij vermoord. Van 1436 tot 1445 is Joannes van Gierle pastoor van Nispen geweest, dan volgt Theodoricus van Tuldel, een zeer geleerd man die aan de hogeschool van Parijs gestudeerd had.

Later werd hij abt in de abdij van Park bij Leuven. Hij moet een eminent man geweest zijn die veel voor zijn abdij gedaan heeft. In 1459 wordt Petrus Mathée genoemd en van 1460-1462 Henricus van der Heijden welke opgevolgd werd door Nicolaus Russemeulen. Jarenlang worden er dan geen namen meer genoemd, totdat in Augustus 1557 de hele landstreek opgeschrikt wordt door de moord op de pastoor te Klein Zundert en daarna door die op de pastoor te Nispen, Hendrik Bosch. Bij gelegenheid van het gerechtelijk onderzoek, dat op de moord volgde, verschijnt er niet alleen een beschrijving van het huis, zoals we

boven reeds zagen, maar ook een inventaris van alle roerende goederen in het pastoorshuis. Dimphna de huishoudster hield een en ander onder haar bewaking. Door deze inventaris leren wij nu, nadat wij het huis kennen, ook hoe de meubilering is, zodat wij een volkomen beeld hebben van dit XVIe eeuwse huishouden. De inventaris vangt aan met de mededeling „Dit is de nalatenschap van onze mede-broeder Henricus Bosch van Roosendaal, Pastoor in Nispen, vermoord door rovers gedurende de nacht van 21 Augustus 1557.

In de camere daer de voirs. pastoor doot geslaghen wordde:

Twee besloeten bedtcoetsen, een cleerscapraye, een comptoir, een langhe zeele, een corte zeele en tresoir de deuren gebroken, eenen leunstoel, een brandtyzer, 1 lessenaer staande, eenen hooghen zetel.

Op te eetcamere:

Een lange schyve van weeken houdt, 1 schaige, ii bancken van weeken houete, een opslaende tafel van waghenschot, een tresoir de deuren all gebroken, een tafereel Septem dolorum, een tafereel beate Virginis, Katharine et Barbare, i crucifix i Jesus, ii groote brandtysers, i tange, een dweel opt tresoir.

In de capelle:

een oudt missael, een casufel van rode laken, i albe cum attinentus, i corporael, ii ampullen, ii latoenen candelaerkens, 11 bellen, i latoenen wywatervaetken.

Int comptoir:

een quaedt tresoirk ensonder sloten, een zeele, i viercant tafelken, een boeckcasse.

In de neercamere:

twee coetsen, ii bedden met ii groene sargien, een quaet tresorken, een groote viercante tafele, eenen zetel aent bedde, een quaede scabelle, een oude zeele, noch een zeele, een brantyser.

In de knapen camere:

een slecht bedde, een bedde mette hootpeluwe, i slechte sarge, i haver-tonne, ii lange seysene, tharnas totten peerde, noch diversche andere wapenen voir hantknapen, een waghenuyve.

In de saecht camere:

ii coetsen oudt, i tresoorcken, ii stoelen van wagenschot.

Op te poort camere:

drye besloten coetsen met iii gardynen, i viercante tafele, ii zeelen, een tresoircken met ii doeren, ii stoelen, een brandtyserken.

In de kuebene:

Twee schapryen, ii viercante tafelen, eenen zetel, vi drye voeten, iii vrouwenstoelkens, een zeele. Inden eedthoeck een yseren gerde met iii haelen, in de schouwe iiiii roosters, i spet met voeten, een steertpanne, i yseren vischpaen, i yseren rieccken, i tange, eenen droeplepel, iiiii koperen potdexels, 1 brandtyser, koperen lamoir, item ii braetpannen passende op een met ii gewicht spetten ende een wafelyzer die heeft de dochter van meyer consensu domini (abbatis).

Item inde selve coeken noch ii groote tennen schoetelen noch ii minder, noch vi minder, noch zess schotelen minder, een boterschotele, xii commekens, xi sauchierkens, eenen tennen mosterpot, iiiii latoenen candelaers, vierpanne, ii akers, ii melckkruyken, vi ketels groot ende cleyn, i koperen zeeft, eenen vyser met een yseren stamper, vi tennen lepels, ii tennen pispotten.

In de cleyn coeken:

i bedstede van wekenhoudt, een bedde met een hootpeluwe met een roye sairge, i ladt met ii halen in de schauwe, ii eemers van houdt, een rich tafelken, noch steenen ende diversche eerden potten.

Boven die kuckene:

ii openbedt stede, i quaedt bedde met hootpeluwe ende sairge, een ronde tafele, een vuerwerck, een yseren speetwinde filia magistri Johannes habet cum consensu domini.

In de kelders achter ende voire:

ix biervaten, ii bancken, een yseren tref.

In den wijnkelder:

eene steenen back, een vleeschcuype.

In den koe stal:

vi melckkoeien, ii calveren van desen jaer 57, ii cleyn jaerlinc runderen, ii peerden, vi verkens groot ende cleyn, ii koebacken, een cuype.

In de schuere:

i eeghde met yseren tanden, noch ii ander eeghen, eenen beslagene wagen ende eenen onbeslagenen wagen.

Int achterhuys:

een hoender renne, i moertiersteen mostaertmeulen, ii waschcuypen, i boterstande.

Aent somerhuys:

een groote leere ende brandthaeck.

In de braeuwerie ende backhuys:

een brauwe getauwe met die toebehoerte, een moelgie.

Op ten solder:

een querne, een quade cleerscapraye sonder dueren, i groote open coetse, i quaedt vuerwerck.

Lynwaet:

iiii ammelakens ongebuert, vii paer clooten, vi handt doeken, iiii sacxs, iiii gemeyn oorcussen, twee slechte, 2 ammelakens gebeerdt, 4 paer slapelakens.

Nu weten we dus alles van dit huis af, hoe het er van buiten uit zag, welke vertrekken het bevatte en welke meubelen er aanwezig waren. Ja zelfs wat er zoal in de kasten te vinden was.

En dan moeten we eerlijk bekennen, dat het er heus niet weelderig was, alles is even simpel en men vindt er slechts het hoogst noodzakelijke. De eetkamer b.v. bevatte om het nu eens in gangbare taal te zeggen, een opklaptafel met twee banken en een stoeltje, een kast met een linnen kleed erop en verder een kruisbeeld met 4 schilderijen aan de wand. De afbeeldingen van deze schilderstukken zijn Christus, Maria, Catharina en Barbara. Denkt U dit alles tegen de wit gekalkte muren en U hebt de zuiverste kloosterkamer. Het tafelgerief vinden we in de keuken. Het bestaat uit: schotels, borden en lepels, alles van tin, dus ook hier weer het gerief zoals we dat bij de burgermensen van die tijd aantreffen. De geest van de abdij is dus met de pastoor overgedragen naar de pastorie in Esschen. De moordenaars zullen dan ook wel geen grote buit medegenomen hebben. Als men bedenkt wat zo 'n groot huis in die tijd betekende en met hoeveel respect men tegen zulke eigendommen opzag, moeten de dieven wel andere vermoedens gekoesterd hebben omtrent het interieur en de schatten die daar te vinden zouden zijn.

Na de dood van de pastoor zorgde de abt van Tongerlool weer, dat een der paters als herder over deze verspreide gelovigen werd aangesteld. Lange jaren vernemen wij dan in de geschiedenis niets merkwaardigs meer omtrent de pastoor of de pastorie, alles gaat vermoedelijk rustig zijn gang en van opzienbarende feiten wordt nergens melding gemaakt. In de archieven van Tongerlool vinden we een stuk uit 650 waarin nog eens uitdrukkelijk bevestigd wordt dat huis en hof eigendom is van de abdij en dat dit reeds eeuwen lang zo is waarbij de donatie van 1157 nogmaals aangehaald wordt. Waarom dit zo nadrukkelijk verzekerd wordt weten wij niet maar er schijnt iets gaande te zijn, of met de gemeente of met een particulier. We hebben een acte van notaris Oomen te Roosendaal waarin deze vertelt dat in 1649 verschillende mensen uit Nispen en Esschen voor hem verschenen zijn en onder ede verklaarden dat de oude pastorie te Esschen wel degelijk eigendom is van de

abdij van Tongerlo. Dat dit gebouw ook altijd onderhouden werd door de abdij en geen enkele reparatie of verbouwing door de gemeente, de parochie of iemand anders betaald is. Men verklaarde dit op verzoek van de pastoor, de Eerwaarde Heer Judocus Mutsaerts. Het schijnt dat er kapers op de kust waren en dat men om het behoud van dit aloude goed heeft moeten vechten. Althans als U het originele stuk leest voelt men er de ernstige toon uit die ongetwijfeld de doorslag moest geven. Dat er gegronde vrees bestond dat dit oude bezit in andere handen zou overgaan, blijkt wel uit het feit, dat de pastoor allerlei als degelijk bekend staande parochianen verzocht, onder ede te verklaren dat zij nooit andere eigenaren van het huis gekend hebben dan de paters van Tongerlo. De aangezochte personen, kerkmeesters en schepenen of oudkerkmeesters en oud-schepenen, getuigden „eendrachtelyck” voor de abdij van Tongerlo, zoals U in het volgende kunt lezen:

„Voor mij Jan Oomen, openbaer notaris, bij den Ed. Rade van Brabant geadmiteert binnen de vrijheijt van Rosendael residerende, ende den getuijgen naergent. compareerden:

Sijmon Janssen, out schepen tot Esschen ende out kerckmr. der parochiekerke van Nispen ende Esschen voors. Jan Sijmonsse tegenwoordich schepen tot Esschen ende out kerckmr. Adriaen Schouteren, schepene, Thomas Jacobssen Maes nu schepene en out kerckmr. Cornelis Marissen out kerkckmr. Pieter Janssen Mutsaerts out schepene en kerckmr. Corns. Wouters Mouwen out gemeijnteman tot Esschen, alle onder Esschen, lande van Antwerpen woonende. Adriaen Janssen Hoochloon, Pauwels van Loon, beide schepenen tot Nispen onder de jurisdictie van Rosendael ende oude kerckmrn. ter kercke voors. Jan Anthonissen van Eeckelen, Merten Corns. Luijckx beide oude gemeijntemannen oft quartiermrs tot Nispen ende oude kerkckmrs derselver kercke ende Pieter Anthonis Schouteren, inwoonder tot Nispen:

„Dewelcke alt saemen eendrachtelijck hebben verclaert, getuijcht ende „geaffirmeert, gelijk sij doen midts desen bij de eeden int aenvangen „van hunne respective ampten gedaen, ende bij hunne mannen waer„heijt eere ende vromicheit (ten versoecke van heer Judocus Mutsaerts, „pastoir tot Esschen appendentie van Calmphout ende Nispen appen„dentie van Rosendael, religieus canonick van de abdije van Tongerlo, „woonende tot Esschen voors. in den naeme ende van wegen den Eerw. „Heere prelaet van Tongerlo) voor waerachtich, dat het huijs daer den „Heere pastoir is woonende, is toecomende ende dependerende aen den „voors. Heere Prelaet ende sijnen Godtshuijse ende nijet aen onse ge-

Het fraaie hoektorentje, een der oudste delen van de voormalige pastorie.

De oude pastorie van Nispen naar een schilderstuk van de kunstenaar
J. Lamberts te Bilthoven.

„meijnte, prochie oft prochiekerck, alsoo hetzelfde huijs ende toebehoor-
„ten soo het den voors. heere Pastoir is besittende ende gebrueckende bij
„de voors. Heere Prelaet van Tongerlo, sijn voorsaten ende sijnen
„Goidtshuijse soo lange hun attestanten gedenckt alijt is getimmert,
„gesepareert ende opgebouwt sonder dat onze gemeijnt, prochie, kercke
„ofte iemant anders daertoe iets heeft gecontribueert”.

Redenen van wetenschap allegerende sij attestanten dat sij heden over
veele ende lange jaeren hebben geweest kerckmrn. ende in regeringe van
hunne respectieve gemeijnten van Esschen ende Nispen, maer noijnt
gehoort, noch gesien datter inde rekeningen van de kercke voors. oft
gemeijnte gedaen sijnde oijt iets is gebracht tot reparatie van de voors.
huijsinge, daerinne de voorn. Heere Pastoir is woonende. Ende wat god-
delijck ende redelijck is der waerheijt te getuijgen, sonderlinge des ver-
socht sijnde, conscuteerden hier van acte gemaect ende uijtgelevert te
worden.

Aldus gedaen ende gepasseert tot Esschen opten derthiensten Novembris
XVI c negenendeveertich ter presentien van Dingeman Adriaenssen
van Riet onder Esschen ende Gijsbrecht Roelandts onder Wouwe pro-
chie van Esschen voors. woonende, geloofweerdige getuijgen hier toe
versocht die de protocollaire minute deser beneffebs de attestanten
mede hebben onderteekent.

Ende van mij tgene vooreschreven en gestipuleert hebbende

J. OOMEN,

1649 Nots pub. cus

Met recht kunnen we zeggen, dat we hier te doen hebben met een huis
dat ongeveer 600 jaren het eigendom was van Tongerlo. Van hieruit
werd het geestelijk leven, dat in die voorbij gegane 6 eeuwen van zo ver-
streckende betekenis voor onze gehele landstreek was, geleid. De Wit-
heren van Tongerlo hebben alles gedaan om West-Brabant tot bloei
en welvaart te brengen. Zij hebben als het ware van Nispen een voor-
uitgeschoven post van de abdij gemaakt. Lief en leed hebben zij met
de bewoners gedeeld. Priesters aan wie West-Brabant en in het bijzon-
der Roosendaal en Nispen heel wat te danken hebben.

Jammer dat wij van de geschiedenis geen zuiver aaneengesloten relaas
kunnen geven.

JOH. J. WERZ